

RELIGIÓ I ESCOLA

Hem de tenir ben present que la religió fou obligatòria molt abans que ho fos l'escolaritat. El cristianisme fou en els seus inicis una religió prohibida i perseguida. Tertulià fou un dels primers a demanar una actitud tolerant a l'imperi romà enfront del cristianisme: l'edict de Milà (313) concedí la llibertat religiosa, però més tard, els edictes de Tesalònica (380) i Constantinoble (392) donaren oficialitat al cristianisme, mentre que el paganisme passava a religió no tolerada i l'heretgia passava a ésser considerada delictu públic. Més tard l'Església organitzà un instrument específic per a la persecució de l'heretgia, la Inquisició. Les guerres de religió, fruit de la Reforma protestant i la Contrareforma catòlica, donaren lloc a la implantació del principi estatal de *cuius regio eius religio*, segons el qual cada persona havia de seguir la religió oficial de l'Estat on vivia. Les monarquies absolutes imposaren sobre la totalitat dels seus súbdits no sols la seva llei i la seva moneda, sinó també la seva llengua i la seva religió. Fou precisament en la imposició de la homogeneïtat

religiosa allà on es manifestarà més cruelment la intolerància. Foren les minories religioses, especialment aquelles que eren perseguides per tots, catòlics i protestants, les que demanaren la tolerància religiosa.

A un bon nombre d'estats membres de la Unió Europea, alguna església cristiana ha predominat clarament damunt les altres, tant pel nombre de fidels com per la seva posició social. Aquests nombres i aquesta posició han anat associats molt sovint amb la declaració d'"església oficial de l'Estat".

En relació a aquest fet, podem observar que mentre els països tradicionalment catòlics (Bèlgica, Espanya, França, Itàlia, Portugal) han evolucionat vers la separació de l'Estat i l'Església, a alguns països amb esglésies nacionals protestants, aquestes conserven el caràcter oficial. Aquest és el cas de Dinamarca, Finlàndia, Islàndia, Noruega, on l'Església Evangèlica Luterana és l'església oficial de cada un d'aquests estats. També va ser-ho de Suècia fins el gener de l'any 2000. Podem afegir que l'Església Ortodoxa és l'església

oficial de Grècia i és cooficial, juntament amb l'Església Evangèlica Luterana, a Finlàndia. Però malgrat la persistència del caràcter oficial d'aquelles esglésies o l'existència de "concordats" que donen un clar avantatge a l'Església Catòlica, la llibertat de consciència i la llibertat de culte estan ben establertes a tots els països occidentals.

Centrant-nos en l'educació escolar, en cap d'aquests països, d'acord amb la llei, no es pot obligar cap alumne a rebre una instrucció religiosa en contra de la seva voluntat o la dels seus pares o tutors. Quan aquesta instrucció està integrada en el pla d'estudis, aquelles persones que ho desitgen poden demanar-ne l'exempció, tot i que es poden veure obligades a fer alguna altra activitat curricular alternativa.

El predomini de l'església oficial ha estat contestat a alguns estats per la presència significativa d'altres confessions cristianes. Així, per exemple, a la Gran Bretanya, hi trobam la *Church of England*, episcopaliana, oficial a Anglaterra, i la *Church of Scotland*, presbiteriana, oficial a Escòcia, mentre a Gal·les el metodisme ha vingut essent la confessió predominant; tanmateix a cada una d'aquestes nacions s'ha mantengut la presència competitiva d'altres confessions cristianes. Aquesta presència significativa de distintes esglésies cristianes ha obligat que l'acte de pregària a les escoles públiques hagi de tenir un caràcter cristià integrador de les distintes confessions. La situació es complica amb la presència creixent d'alumnes que professen confessions no cristianes.

Ja no es tracta sols de donar exempcions o alternatives curriculars a l'assignatura de religió, sinó que es poden posar en qüestió tota

una sèrie de rutines escolars, fruit d'una vinculació multisecular de la religió cristiana amb la cultura occidental (dies de festa a la setmana, festivitats anuals, alimentació, símbols, llenguatge, etc.), reforçades cada vegada més per l'ús i l'abús que en fa el comerç de masses. Per altra part, avenços que s'han produït recentment amb la introducció de mesures coeducatives i antidiscriminatòries, que han hagut de superar resistències notables sobretot a les escoles controlades per l'Església, topen ara amb la resistència de pràctiques culturals associades a algunes de les noves confessions.

Hauríem de pensar en una "solució" basada en l'oferta d'escoles distintes en funció de les distintes confessions religioses, per tal que cadascú pogués anar a l'escola que correspongués a la seva creença? Quantes i quines escoles s'haurien de crear? On? Per qui haurien de ser finançades? Qui s'encarregaria de la formació dels professors que hi haurien d'ensenyar?

No fa falta pensar-hi molt per descobrir l'enormitat de problemes pràctics que plantejaria l'adopció d'aquest model diferenciador. I tanmateix no és un model del tot desconegut a Europa. Encara que sigui en una versió reduïda.¹

Si és cert que en els països del centre i del nord d'Europa la majoria d'alumnes de tots els nivells escolars són alumnes de l'escola pública, en els països de tradició catòlica la matrícula a escoles regentades per l'Església representa una proporció molt alta. Podríem afirmar que mentre que en els països amb una església nacional (protestant o ortodoxa) el control de l'ensenyament i l'alumnat han passat sense gaire traumes de l'Església a l'Estat, en els països amb majoria catòlica,

l'Església ha volgut i segueix volent conservar tant el control com els alumnes, i, a més, amb una subvenció cada vegada més important dels fons públics. Són la majoria de les escoles amb *un contrat d'association* a França o "concertades" a l'Estat espanyol.

En qualsevol cas, en els Estats Membres de la Unió Europea l'escola pública té una vocació decididament integradora de tots els alumnes, siguin quines siguin les diferències que puguin existir entre ells. Si parlem de les diferències religioses, la dualitat entre els qui assisteixen a les classes de la religió professada per l'església oficial de l'Estat o per l'església que gaudeix d'un status privilegiat com a fruit d'un "concordat" o d'acords similars i els qui opten per no assistir-hi, no ens pot amagar un realitat no dual, sinó molt més diversa. Si abans l'alternativa gairebé única a la confessió dominant era no tenir-ne cap, ara pot ser tenir-ne una altra, cristiana o no.

L'article 27 de la Constitució espanyola, dedicat específicament a l'educació, atorga a pares i tutors el dret que els seus fills rebien la formació religiosa o moral que estigui d'acord amb les seves conviccions². Aquest dret ha estat recollit literalment tant per la LODE (art. 4.c.) com per la LOCE (art. 3.c.). A la pràctica aquest dret només l'exerceixen els pares catòlics, sigui matriculant els seus fills a centres sota titularitat de l'Església Catòlica, sigui exercint l'opció "Religió" (que serà la catòlica) a qualsevol centre. Tanmateix, de la lectura d'aquell article de la Constitució se'n desprèn que aquest dret que ara exerceixen pràcticament només els catòlics, l'han de poder exercir els membres d'altres religions, sense descuidar aquells qui

optarien per una formació no religiosa, sinó "moral".

Si l'exercici d'aquest dret ja crea problemes en un plantejament binari, no hem de tenir molta imaginació per veure què podria passar si, en estricte acord amb la llei, els pares de qualsevol religió o "moralitat" exigissin que els seus fills rebessin la formació religiosa o moral apropiada. Quants de professors hi hauria d'haver a cada escola? De quines religions? Qui els pagaria? Qui formaria els professors? Qui els seleccionaria? Qui establiria el programa de cada confessió religiosa o sistema moral? Com s'acordaria l'horari de les classes?

L'alternativa d'una escola que ofereix totes les variants de formació religiosa i moral que demanen els seus alumnes, tampoc no soluciona els problemes que crearia un sistema on hi hagués una escola per a cada confessió.

L'Estat francès és el que ha optat, des de ja fa temps, per una separació més clara entre església i estat. En el camp de l'educació

aquest principi s'ha traduït en la presència nul·la de la religió, de qualsevol religió, a l'escola pública. No tant sols no s'hi ofereix cap assignatura de Religió, sinó que no hi són permesos els símbols religiosos ostensius, siguin les grans creus, el vel musulmà o la "kippa" jueva. Però també ha estat a França on l'Estat ha suprimit mig dia de l'horari escolar setmanal perquè cada confessió religiosa pugui aprofitar aquelles hores per organitzar, amb total autonomia, la seva pròpia formació religiosa. La idea essencial és que l'escola pública ofereix l'educació que es considera comuna i bàsica per a tots els futurs ciutadans de la República, deixant, en canvi, fora de l'escola aquella educació que els diferencia. Sens dubte és un principi clar i pràctic.

L'interès de les esglésies nacionals oficials o de l'Església Catòlica de mantenir una assignatura de la seva religió dins l'horari escolar de totes les escoles dels estats respectius serveix a propòsits diversos, tant d'adoctrinament com de manteniment de l'estatus social de la institució i de l'economia individual dels seus membres que exerceixen com a professors de religió. El compliment del segon objectiu pareix estar més assegurat que el del primer...

L'assignatura de Religió es vol mantenir a qualsevol preu, encara que sigui opcional. Evidentment, allò que es pugui fer com a opció alternativa no té una importància

capital. Podrà ser Ètica, Moral, Estudi del Fet Religiós, o temps d'estudi, mentre tots els alumnes siguin retenguts a l'escola i es justifiqui la necessitat de professors d'aquella religió, els sous dels quals siguin retribuïts per l'erari públic. La resistència de la confessió religiosa dominant és més probable que sorgeixi quan l'alternativa que es proposi siguin altres confessions religioses, cristianes o no. Tanmateix amb un principi constitucional com l'espanyol, pot ser molt difícil oposar arguments legítims a la introducció de classes d'altres religions a l'escola.

Tal volta hagués cabut la interpretació que el dret constitucional dels pares no hagués de ser exercit necessàriament a l'escola, però el fet real de la seva incorporació literal a les lleis que tenen per objecte la regulació del sistema escolar no pareix donar lloc a tal.

Hi ha encara una altra qüestió: L'oferta de l'assignatura de Religió ha de fer-se en les mateixes condicions a tots els centres sostenguts amb fons públics? Dit d'una altra manera, els centres concertats han de seguir la mateixa legislació i reglamentació que els centres públics també en tot allò que fa referència a l'assignatura de Religió? Poden els centres concertats seleccionar el seu alumnat en base a la seva opció religiosa? Poden obligar tots els alumnes a fer l'assignatura de Religió?³

Si la resposta a aquestes qüestions és afirmativa, haurem de constatar que la realitat no es

correspon amb la norma; si, en canvi, els centres concertats, en aplicació del seu "caràcter" o "ideari" poden seleccionar els alumnes entre els seus adeptes, talment com ho podria fer qualsevol centre privat no concertat, és legítim que amb fons públics es financii una educació religiosa que no és l'opció de tots i que no es sostenguin les altres opcions? Més encara, és legítim que es subvencioni amb fons públics una educació discriminatòria, sigui en base a una religió, qualsevol religió, sigui en base a un sistema moral, a una ideologia?

Està ben clar que la qüestió religió-escola té implicacions que van molt més enllà de l'educació personal de cada individu. Els interessos reals que mouen algunes polítiques escolars no tenen gaire cosa a veure amb les creences i els comportaments de les persones, sinó amb la defensa de privilegis de classe o de determinats grups socials. L'escola pública, l'escola sostenguda amb fons públics, ha d'estar al servei de totes les persones, sense cap discriminació. Aquest sí que és un principi de qualitat per a tots, i no la idea que hi ha un nivell de qualitat distint per a cada persona, o, més ben dit, cada grup social, econòmic, religiós, ètnic, lingüístic, etc. ■

Tomeu Quetgles Pons
*Professor Titular d'organització
 Escolar i d'Educació Comparada
 de la UIB*

¹El model alemany comporta algun d'aquests punts. Deriva de la necessitat d'harmonitzar la convivència de distintes esglésies cristianes presents a un mateix territori. Tanmateix les autoritats escolars alemanyes asseguren que "a pesar de la bona voluntat general dels Länder, encara no ha estat possible introduir l'educació religiosa islàmica com a assignatura a cap Land. (Despite the general willingness of the Länder, it has not yet been possible to introduce Islamic religious education as a standard subject in any Land.) (Vid. Eurybase)

²Art. 27. 3. Los poderes públicos garantizan el derecho que asiste a los padres para que sus hijos reciban la formación religiosa y moral que esté de acuerdo con sus propias convicciones.

³Les escoles privades franceses que gaudeixen d'un "contrat d'association" (la immensa majoria de les quals són catòliques), més o menys equivalent a les nostres escoles concertades, estan clarament sota el control de l'Estat per tot allò que fa referència a programes, horaris, etc. i al respecte total de la llibertat de consciència dels alumnes.